

ՊՈՆԵՄԱԿԱՆՔ

(ԱՀԱՐՈՒ ՏՆՏՈՒՐԵԱՆ 1939)

Ծանօթ է մեզ այս անունը անցեալ տարի հրապարակ հանած իր «Մազաղաթներ» ստուար հատորով որ շատ խօսեցուց իր մասին: Սիոն՝ 1938 Հոկտեմբերի թիւին մէջ, բերաւ իր տեսակէտը գրքին և անոր արժէքին շուրջ:

Ահարոն Տառուբեան բանաստեղծ մըն է Վարուժանի սերունդէն: Մնած Մխիթարեան կրթութեամբ Մուրատ-Ռաֆայէլեանէն, և ապա մեծ պատերազմէն վերջ Բրակայի մէջ բոլորած ընթացքը Ձեռն համալսարանի:

Կը գրէ երեսուն տարիներ շարունակ ու այս արժանի է ուշադրութեան:

«Պոնեմակամֆ» վերնագիրը մեզ կը թելադրէ մեր գրականութեան գրիթէ անծանօթ բայց ֆրանսացիներուն մօտ սիրելի ձև մը քերթողութեան, ուր կ'երգուին սովորական կեանքի պատկերներ, թթիւ հանոյքներ, փողօցի ու սրճարաններու թրիփներ իրենց հայհոյութեանց բանաձեւերով ու կեանքի արժէքներուն դիմաց բազմաբղէտ կեցուածքներով: Գիրքը իր «Պարզուկ սիւրճեր, Ծաղկած դափնեք...» բաժինին մէջ ամփոփած նիւթերով — Յեսանդոր, Արուսեանիւր, Մխանայարդար, Կոյազիկը, Հաւազործը, Կաթնավաճառը, Ձկնավաճառը, Պողպանաճառը, Կայսիկիչը, Սափիլը, Փերեզակը, Կարուակը, Աւելածուն, Մուրացիկը — կը յիշենք այդ Պոնեմակամֆ գրականութեան մէջ նախասիրուած թրիփները, բայց չէ նուաճած զանոնք, վասնզի այդ մարդ-նիւթերը Տառուբեանի մօտ չաղուած են քնարական տարրով մը, և իրականութիւնները կը թուին ալլափոխուած ըլլալ անորոշ և մութ «սէմպոլիզմ»ի մը ի խնդիր: Պոնեմակամֆ անունը եկած է Պոնեմիայէն ուրկէ վերցուած են այդ նիւթերը: Այս իմաստով կ'արդարանայ «Պոնեմակամֆ» տիւրդոսը գրքին, ուր միեւնոյն ատեն կան ինչպէս ցոյց տուինք, սեռը շօշափող պատկերներ, անշուշտ ոչ Jean Richepin մը կատաղութեամբ և ամբողջական նուիրումով յանուն խո-

նարհներու դատին և ընկերային բարոյականին:

Գիրքը բաղկացած է հինգ մասերէ.

ա) «Պոնեմակամֆ», ուր կ'երգուին Պոնեմիոյ բնանկարները, գետերը, մենաստանը, անտառը, մշուշային գիւղակը՝ իր կածաններով, տնակը, համալսարանը, մաստուռը, հայլն, հայլն, բոլորն ալ շերմացած իր յայտնի սէրէն, անցեալի երազներէն, որոնք կարօտի խաչեր կը գծեն օտարականի իր քայլերուն առջև: Բ) «Հոյսն Երեմիայի վարդերով», որ իր երեք ստորաբաժաններուն ընդմէջէն — Օրհներգ, Առաւգասաւորում, Մեկնում — կ'երգէ երգը իր հոգիին որ լայնօրէն բացուած է կնոջ, բռնութեան և լոյսին. երգ՝ որուն մէջ մեղքերն անգամ «Ճերմակ վարդերու» են փոխարկուած բանաստեղծական պատրանքով: Գ) «Եջմ», ուր՝ ձգած արտաքին իրականութիւնները, քերթողը կ'իջնէ իր հոգիին մէջ հոն պլպլացող կանթիւնի լոյսով դիտելու հին քանդակներ ու երազներ որոնք կը հատին ժամանակի փոշին ու մշուշին տակ: Զ) «Պարզուկ սիւրճեր, Ծաղկած դափնեք...» որուն պարունակութիւնը տուած եղանք վերը: Ե) «Երեմիայի սիւրճեր...» ուր կ'երգէ իր գործածած առարկաները, — վառարան, գաւաթ, գմելի, կոնիկ, մատիտ, ոստիկ, սանտր, ակնոց, կօշիկ, գաւազան, հայելի, անկողին, — զանոնք բանաստեղծութեան մէջ հանելու միամիտ յանգրգանքներու համար տարօրինակութեամբ:

Տառուբեանի այս հատորին աշխարհը կազմուած է զգացումներէ, որոնք իրենց արմատները ունին սիրոյ տիեզերական ըզգացումին մէջ: Ձեխուհին, Բնանկարը, Անտառը, Գետը, Գիւղը, Կանաչները, Մասուռը, հայլն հայլն, բոլոր տարազներն են որոնց մէջ ինքզինքն է որ կը գնէ ան, իր սրտին պատմութիւնը, իր հոգիին խռովքը: Բնանկարներու կերտումի պահուն կը զգաս այդ «Նուազարան թւարաւոր, հազարաձայն սէնֆօնի»ին մէջ թրթռացումը անոր սրտին, որ կը բաշխուի ամէն ինչերու զանոնք քաղցրիկ, մշուշտ քերթուածներու վերածելու միամիտ մտահոգութեամբ: Ունի կարօտի վէրքեր, հոգեկան տաքնապններ որոնց ցաւը կ'երգէ նոյնքան հանդարտ ու մեղմիկ իր պատմումով: «Թրիփք» է «Մառուսը» (էջ

31) ուր պիտի գտնէք զինք ճեղքուած երկուքի: Կարգացէք 87րդ և 90րդ էջերը ու պիտի գտնէք զայն հայրենաբաղձ գիւղացի մը որ իր գիւղը կ'ուզէ ապրիլ տարի բընութեան մէջ, բայց չի կրնար, ու անցեալը ծածկող մշուշին ետին կուլայ գաղտնի՝ «Համգած յոյսին տեղեւնեմն հաւաքեալն խուճաւ խուճաւ»: և այս կերպ հեռուոր ցաւերը ունին իրենց կսկիծին օրօրը ամէն քերթ-ուածի մէջ քիչ բացառութեամբ: «Ճեխու-նիմախն մէջ իսկ պիտի գտնէք այդ հայրենաբաղձը:

Օտար բնութեան մէջ, արեւմտեան աշխարհին մէջ ան մնացած է արեւելեան բանաստեղծը որ աւելի երազող է, կարուած ընկերային կեանքի կապիւրէն և ատով աւելի մտերմօրէն բացուած բնութենէն հոսող գեղուններու, տեսիլներու և պատկերներու: Բայց զգայնութեան այս աշխարհը մնացած է թերի իր արտայայտման մէջ. վճիտ, ինքն իր մէջ ամբողջ հոգի մը չէ որ կը խօսի մեզի անոր տողերէն: Տատուրեանին ոտանաւորները չեն կրցած իրական մարմիններ տալ գաղափարի մը, հոգեկան խռովքի մը կամ զգացումի մը: Կը կարգաւ զանոնք ու չեն համոզուիր որ ատոնց յատակը կազմուած է կարօտ, տեսիլքէ, հայրենաբաղձի եւ րազի ու թախիծէ, սուգումներէ, երբեմն յուշերէ ու մեղքերու թեթեւ խոտովանուածութիւններէ. կը մնան անկատարին, անորոշին ու բռնի միութեան առջև: Գրելու «թէքնիք»ին տիրապետող ականջի բանաստեղծ՝ տող լեցնելու և երաժշտութիւնը ամբողջացնելու համար կը ներածէ բառեր ու թարմատար տարրեր, փնասելով սակայն իրական ստեղծումին: Ներկայացուցիչ մըն է նախորդ սերունդին, որուն քերթողական զգայնութեան դասական կողմերը համալրուած կան իր մէջ: Ոչ մէկ հաւաքական կեանքի և ձգտումներու պատմում կամ պատկեր իր մօտ: Բնանկարները բոլոր՝ առիթներ են զգալիին մէջ թանձրացնելու իր հոգիին նկարները գիծ առ գիծ. դժբախտաբար միշտ և ամբողջութեամբ չէ կրցած յաղորդիւ տալ արտայայտութեան մէջ, և փոխարէն լեցուցած է իր տունները յանդուգն և յաճախ շատ գեղեցիկ փոխաբերութեանց տողաշարքերով որոնք կը մնան հեռու իրական բանաստեղծութենէն: Մտածում, մղ-գացում և երեւակայութիւն կը քայլեն հոն

կողք կողքի առանց սակայն ճարտարագետութիւն և ոտանաւորի շէնքին մէջ իրենց իրաւ տեղը դրաւելու, և այս անոր համար որ այդ հիմնական և անհրաժեշտ տարրերը քերթողութեան, չեն գար յաճախ բնական ըզխուժով, այլ կը բերուին արուեստագէտի քրտինքով: Սմէն ինչ զգայնութեան, յուսականութեան բովէն անցընելու ճիգ ունի, և ատոր համար կը մնայ միօրինակ չըսելու համար ծանձրացուցիչ: Յաճախ կը շանայ ամէն իրականութիւն վերածել խորհուրդի մը, բայց չի յաղորդի զնեւ պահանջուած կապը, ու ասէմպօլքը և իրականութիւնը փոխանակ զիրար բռնելու, իրար մէջ հիւսուած մեղք գալու, (ինչպէս է ատիկա թէքեանի մօտ, կարգացէք օրինակի համար «Մանկութեան պարտեզին մէջը»), զիրար կը ժխտեն ծնունդ տալով անորոշութեան, մըթութեան, իրական և ասէմպօլքի աշխարհներու շփոթութեան: Իրական արուեստը և գեղեցկութիւնը վարուժանի, թէքեանի, Մեծարեւելի կը պակսի «Պոնտիականութիւն մէջ, Արուեստ և իրական գեղեցկութիւն կայ հոն» ուր կայ համակարգութիւն մը գործածուած տարրերուն մէջ, միութիւն և ու հոգեկանի մէջ: Տատուրեանի մօտ այդ խռուքին և ձեւին խորունկ կապակցութիւնը մընացած է թերի: Իր սքանչելիօրէն ձեւուած phraseները թելադրական չեն, վասնզի անոնք ձեւաւորուած չեն հոգիով, լեցուն չեն հոգիով: Իր պատկերներուն ու տեսիլքներուն մէջ յաճախ չի բնակիր զանոնք միութեան մը մէջ հանող, գեղեցկութեան հանող ոգին, ու ասկէ «Պոնտականութիւն» տանաւորներէն շատերուն լոկ բառական (verbal) արժէքը. ասկէ՝ տպատուրութիւնը աններգաշնայի և անկատարի անոր էջերէն: Սակե՛ պարզութեան և բանազօսութեան, խորութեան եւ ծանծաղութեան, բնական ըզխուժի ու բռնի ճիգի, դաշտանկարի եւ հոգեկան նկարի, ասէմպօլքի և իրականութեան վերիվայրումները այդ աշխարհին մէջ: (*)

Տատուրեանի այս թերութիւնները կ'ենթադրեն սակայն առաքելութիւններ որոնց-

(*) «Պարզակ սիւսեք, մաղկած դաւեք... և «Խեղուս սիւսեք...» բաժնեքը դրքին՝ դուրս կը ձգեմ այս դատաստանէն, խնայելու համար այս սուղ էջերուն. հասկնալի է պատճառը:

մով ան կը բաժնուի մեր օրերու թեթեւ խմբակէն, որ յանուն բանաստեղծութեան սիրոյ հասարակ պատմութեան կ'ընէ, յանուն անկեղծութեան՝ չի վախնար ցուցադրելէ իր մեղքերուն փտութիւնը, յանուն յուզականութեան կը կեղծէ և յանուն չես գիտեր ինչի կը բարոյախօսէ ու կ'ազատարանէ լիաշունչ: Տատուրեան ունի բանաստեղծական որոշ շունչ և քերականութիւն, ամէն ինչի բանաստեղծի գուրգուրանքով մօտենալու ներութիւն և շնորհ, իր ապրութեանը գիտել պատմել հանդարտ ու մեղմ հոսով երաժշտականութեան մ'ընգմէջէն: Ունի պատկերներու, փոխաբերութեանց և մտածման գիտելու առատ մթերք, ուրկէ եթէ զեղչենք անիրական յանդգնութիւններն ու քրտինքով իրար բերուածները, կ'ունենանք սիրելի ինքնատպուստիւն մը՝ բաշխուած գործին մէջ: Մեծարենցի, Վարուժանի, Թէքէեանի լեզուին չափ կատարեալ է և ճկուն իր լեզուն, զոր կը գործածէ մեծ ճարտարութեամբ: Տաղաչափական կանոններու մեծ վարպետ մըն է անիկա, որ շատ վեր է ընթացիկ անուններուն վտանգէն: Հայ մը չկայ իր տողերուն տակ. բայց փոխարէն կայ մարդը իր ձրգտութեանը, իր սէրերով և հոգիին խառնքներով: Կայ մարդը. բայց ոչ մարդը մեր օրերու մտահոգութիւններով, ընկերային տաքնապնդումով: Եկած 900ի սերունդէն, կը սիրէ միշտ նայիլ անցեալին ու զեգբերիլ անոր մշտնջերուն մէջ, նման իր սերունդի բոլոր գէմքերուն:

Կարելի է «Պոնմականգ»ը գնել՝ օրինակ «Ջրղումի եւ ուրացման երգեր» (Ս. Գրլընեանի) եւ մանաւանդ «Աւելագալ» (Բիւզանդ Թօփալեանի) հատորներուն մօտիկ զորս գտար չէ համարել վաւերական խոստովանութիւններ նոր սերունդի բանաստեղծական զգայնութենէն: Իր աշխարհովը, իր հոգեբանութեամբը, իր խանդավառութիւններովը և իր «թէքնիքովը» ան մեր օրերուն մոլորեալ մըն է իր սերունդի ջիւղ գէմքերէն: Արդար ըլլալու համար՝ իր «թէքնիքը» ոչինչով պակաս է անոնցինէն: Իր արտայայտութեան արտաքին ձևին մէջ կը տեսնեմ աւելի փայլ, ներութիւն, պատկերներու ու փոխաբերութեանց առատութիւն: Բայց այս արուեստը տուժած է շատ պակասովը լեզուն հոգեկանութեան:

Անշուշտ անխուսափելի ժամանակը շատ բան պիտի թափէ անոր յաւակնութիւններէն, պիտի նուազի իր երաժշտական ձայնը, պիտի սոգունին իր լեզուին փայլերն ինչպէս պատկերները, բայց պիտի մկան անեղծ փշրանքներ, վաւերագիրները ըզզայնութեան անոր՝ որ կամուրջը եղաւ երկու սերունդներու:

Իրաւունքով կը պահանջենք աւելին, կատարեալը. բայց ատոր համարուն վրայ պէտք է յարգանքով կանգ առնել արժէքներու առջև որոնք իրենց որոշ բաժինը պիտի բերէին այդ աւելիին:

Տատուրեան օժտուած է առաքինութիւններով զորս կարելի է ուրանալ:

Սրուսաղեմ

Ա. Ս. Վ.

ՇՆՈՐՀԱԻՈՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Յունիս մամոյ ընթացքին ստացուած են Շնորհաւորական Նամակներ հետեւեալներէ.

Տ. Գարեգին Արք. Խաչատուրեան (Պոնմոս Այրես).

Տ. Զգօն Վրդ. Տ. Յակոբեան (Մաքսիլիա).

Գեղամ Վրդ. Փափմեան (Լոս-Անճելլա).

Ժենեալ Ռոնայ Սթոս (Լոնոն).

Վեր. Մ. Կ. Փափագեան (Յրեգո).

» Կ. Պ. Ասանալեան (Նիւ-Եոք).

Տէր եւ Տիկին Տատուրեան (Սօմերա. Ն. Ե.).

Տիար Խ. Կ. Պենեկեան (Նիւ-Եոք).

» Ա. Գ. Սաղմեան, ի դիմաց Լ. Բ. Ը. Մ. ի

Գալիֆոնիոյ Երջանակային Յանձնաժողովոյ.

Տիար Մարտիրոս Գ. Յորգանեան, ի դիմաց Սուրբայայի Հայ Տեղական Վարչութեան.

Տիար Սեդա Տ. Մ. Գրիգորեան (Սուրբայա).

» Հայկ Անեմեան (Թարիք).

» Գեղամ Գալիֆոնեան (Կ. Պոլիս).